

ального утвердження і захисту на державному рівні системи зрозумілих, простих для сприйняття світоглядно вмотивованих націєтворчих смислів для масової свідомості. Нині прослідковується тенденція не повністю використовувати національний фактор: призупиняється поступ до етнонаціональної ідентичності, в Україні не розв'язуються питання власного інформаційного простору; створення єдиної української помісної церкви; не розширюється популяризація етнічних, національних традицій; не захищений ринок української друкованої продукції, освіти державною мовою незалежно від регіону, функціонування державної мови в усіх установах, інституціях та ін.

Перспективний шлях подолання інерції в утвердження національної ідентичності вбачається у дієвому лідерстві, креативності з боку соціально активних особистостей – членів суспільства, здатних вести просвітницьку та практичну соціально-економічну, виробничо-господарську діяльність, спрямовану на становлення громадянського

світогляду у населення. Формування таких громадянських лідерів повинно починатися у сім'ї, дитсадку, школі, професійно-технічних навчальних закладах, вищих навчальних закладах тощо.

Отже, етнонаціональна ідентичність спрямована на формування українського соціуму в єдиний етносоціальний та етнополітичний організм – громадянське суспільство.

1. Конституція України // Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – С. 3. 2. *Лісовий В.* Перший в Україні систематичний виклад теорії нації та націоналізму / Касьянов Г. Теорія нації та націоналізму: Монографія [Г. Касьянов]. – К.: Либідь, 1999. – 352 с. 3. *Рікер П.* Сам як інший / П. Рікер [Пер. з франц.] – К.: Дух. літера, 2000. – 458 с. 4. Сучасний словник іншомовних слів. – К.: Довіра, 2006. – С. 788. 5. Словник української мови. – Т. X. – К.: Наукова думка, 1979. – 658 с. 6. *Тищенко Ю., Горобчишина С.* Громадянське суспільство в Україні та політика ідентичності / Ю. Тищенко, С. Горобчишина. – К., 2010. – 75 с. 7. *Усатенко Т.* Концепт – визначальний чинник когнітивної педагогіки: педагогічна інноватика / Т. П. Усатенко // Концептологія педагогічної аксіології. – К.; Ніжин. – 2010. – 300 с.

Олена Фесік

Національне виховання шкільної молоді як чинник етнокультурного збереження української спільноти

У статті автор піднімає питання актуальності національного виховання шкільної молоді на сучасному етапі розвитку країни, шляхів та методів реалізації його завдань.

The author of the article asks a question about actuality of national upbringing of school people on the modern stage of state's development as well as about ways and methods of realization of these tasks.

Загальносвітові процеси, тенденції в економічному, культурному, інформаційному житті людства не можуть не впливати на стан розвитку українського суспільства. Економічні, соціальні, політичні проблеми країни, знецінення ідеалів, руйнування моральних цінностей, запозичення західної культури диктують перегляд світогляду людини. Нові світоглядні принципи, характерні для сучасного етапу розвитку країни, не завжди відповідають народній моралі. Сьогодні як ніколи гостро стоїть питання збереження національної ідентичності українського народу.

На даному етапі розвитку України велике місце відводиться розвитку національної системи освіти і виховання, яке неможливе без відродження вітчизняних культурно-історичних та народно-педагогічних виховних традицій.

«Освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і народжує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства» [3, с. 3].

Відповіддю на виклики сучасного світу має стати національне виховання, завданням якого є формування майбутнього громадянина української держави.

Через національне виховання реалізується пізнання кожною дитиною самого себе як індивідуальності, як частини свого народу, своєї нації, а через неї – і всього людства. Це пізнання відбувається на основі вивчення підростаючим поколінням досвіду свого народу, його історії, культури, духовності. Надбання народної мудрості становлять ідейно-моральну основу виховання. «Народна філософія утверджує культ Людини, Дитини і Природи. Упродовж віків ці та інші ідеї визначали сутність життя, народовладдя, народного гуманізму, моралі, естетики, які складали основний зміст і напрямки розвитку національної системи виховання» [4, с. 176].

Кожна країна світу має свою національну систему виховання і освіти, яка покликана створити умови для розвитку кожної особистості. Українська національна система виховання увібрала в себе кращі здобутки філософського осмислення своїх цілей та завдань. Народна мудрість, родинне виховання, народна педагогіка, наукова педагогічна думка – є підґрунтям національної системи виховання.

Сьогодні школа виконує завдання відродження духовності держави. Вивчення українознавства в навчальних закладах, українознавче спрямування шкільних предметів, урізноманітнення методів та способів навчально-виховної діяльності сприяє вихованню у підростаючого покоління національно-патріотичних почуттів.

Осмислення проблем національної освіти і виховання приводить до висновку, що демократизація, гуманізація освітньо-виховного процесу неможлива без наповнення його українознавчим змістом. І українознавство (як інтегрована дисципліна) сприятиме демократизації та гуманізації освіти, поновленню її змісту. Науковці ННДІ українознавства розробили програми з українознавства: для дошкільних закладів – «Українотворець» (Кононенко П. П., Касян Л. Г., Семенюченко О. В.), для початкової школи «Українознавство» (Кононенко П. П., Присяжна Т. М.) та для 5–12 класів – «Українознавство» (Кононенко П. П., Касян Л. Г., Семенюченко О. В.). Ці програми рекомендовані МОН України для використання в навчально-виховному процесі загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладах.

З метою залучення учнівської молоді до пізнання України і українського світу через індивідуально-пошукові форми, виховання підростаючого покоління в душі любові та поваги до держави, її історії та культури українського народу Національний науково-дослідний інститут українознавства проводить щорічний Міжнародний учнівський конкурс з українознавства. На Конкурс–2010 надійшло

358 учнівських науково-дослідних робіт. Переможцями та призерами II етапу Конкурсу стали 34 школярі. У своїх науково-дослідних роботах учасники конкурсу порушують важливість питання самоідентифікації нації, збереження для прийдешніх поколінь мови, духовності, національної самосвідомості через вивчення традиційної української культури.

Однією з ефективних форм вивчення України та українців у світі, організації виховної роботи в навчальному процесі є дослідження рідного краю, його історії, культури, природи. Виховні можливості краєзнавства у становленні громадянських цінностей шкільної молоді великі. Краєзнавчий матеріал збагачує учнів знаннями про свій край, підвищує інтерес до його вивчення. На основі цього матеріалу дитині легше розкрити загальні закономірності явищ, зрозуміти їх глибину.

Через усвідомлення того, що історія твого села, міста – це частина історії твоєї країни, приходять розуміння закономірностей історичних процесів. Високим духовним змістом наповнюються знання про рідний край, коли учень самостійно дізнається про певні історичні події на території рідного села чи міста, діяльність історичних постатей, оспівування природи рідного краю.

Дослідницька краєзнавча діяльність пов'язана зі здобуттям знань з безпосереднього оточення дитини і передбачає не пасивне спостереження, а різноманітну активну роботу. Практична діяльність формує активне ставлення до навколишнього середовища, перетворює здобуті у пошуку знання на переконання.

В умовах динамічних перетворень у сучасному інформаційному суспільстві треба надзвичайно бережно ставитися до своїх національних цінностей, національних традицій свого народу, його культури, мови, літератури. Унікальна національна культура, особлива система звичаїв, вірувань, етнічних та естетичних особливостей українців привертає увагу юних дослідників. Конкурсанти переконані, що нові ціннісні орієнтації підрастаючого покоління формуються на основі величезного духовного, морально-етичного потенціалу української культури.

Знати свої першовитоки, досягнути нерозривний зв'язок минулого рідного краю з вітчизняною і світовою історією, самостійно розібратися, куди веде шлях дідів і батьків, свого народу – природне бажання молодого покоління. Вивчення історії рідного краю – невід'ємна складова системи духовності дитини – допомагає їй читати книгу життя не лише очима, а й розумом і серцем. Висвітлені у науково-дослідних роботах конкурсанти матеріали на історичну тематику допоможуть молодому поколінню глибше усвідомити своє коріння. «Тільки тоді, коли кожному буде небайдужа доля своєї держави, рідного народу, Україна досягне небувалого розквіту та визнання у світі» – читаємо у роботі «Скіфські кургани Таврії – свідки історичної долі українців» учениці 9 класу Первомайської ЗОШ I–III ст. Верхньорогачицького р-ну Херсонської обл. Дорогань Владеліни (диплом за III місце).

Залучення учнів до всебічного вивчення своєї місцевості, природи рідного краю формує екологічну культуру, виробляє вміння і навички природоохоронної діяльності. Зростання екологічних проблем навколишнього середовища як у глобальному, так і в місцевому масштабах не залишає поза увагою шкільну молодь. Розуміння важливості чистої екології для майбутнього життя, дбайливе ставлення до природних ресурсів землі спостерігаються в природничо-історичних та природничо-екологічних роботах.

Розуміючи, що вирішення регіональних екологічних проблем пов'язане з різноманітними чинниками, в тому числі економічними, соціальними, демографічними, етнічними, культурними, школярі під керівництвом педагогів «вирішують» ці проблеми на своєму рівні. Наприклад, учні Червонопартизанської (Луганська обл.) ЗОШ I–III ст. № 1 розбили парк «Сад шкільних спогадів», беруть участь у різноманітних природоохоронних акціях: «Посади дерево та збережи його», «Природа – наш дім». «Екологія починається з кожного з нас незірваною квіткою, невтопаною травою, непролитою марно краплиною води. Адже все це є вклад в покращення екологічної ситуації міста», – наголошує в своїй роботі «Вплив науково-технічного прогресу на продуктивність шахти «Красний партизан» та екологічний стан міста Червонопартизанська» І. Шлапак – учень 11 класу ЗОШ I–III ст. № 1, м. Червонопартизанськ Луганської обл. – (перемога в номінації «За креативність та новизну обраної теми»).

Проаналізовані конкурсні учнівські роботи доводять, що сучасних старшокласників цікавлять серйозні питання розвитку української держави, культурного, духовного розвитку українського народу. Їх хвилюють проблеми екології, вони досліджують мовні явища, дізнаються про нові грані творчості українських письменників, про діяльність історичних та політичних постатей, відтворюють історію рідного краю, своєї держави. Вони відкривають для себе минуле і сучасне України, розмірковують про її майбутнє. Розуміння цього висновку ставить перед педагогами, родиною, державою завдання вибору відповідного тону спілкування з молоддю. Ставлення до школяра як до свідомої особистості, виховання молоді у дусі поваги до держави – передумова та запорука гармонійного розвитку молодого покоління та збереження етнокультурного потенціалу нації.

У державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») відзначено, що в основу національного виховання мають бути покладені принципи єдності сім'ї і школи, наступності та спадкоємності поколінь, прищеплення поваги до батьків, жінки-матері; організації родинного виховання та освіти – як важливої ланки виховного процесу.

Щоб зберегти національну неповторність українців необхідно спільними зусиллями держави, педагогів, родини в найбільш важливі для дитини та підлітка роки, коли закладаються основи формування особистості, прищеплювати любов до країни, формувати майбутнього громадянина-патріота. «Освіта покликана виробити стійкий імунітет громадянського суспільства до світоглядної безпорадності, підготувати світобачення поколінь, щоб уникнути як стихії агресивної політизації, так і суспільно-особистісної індиферентності» [6, с. 78].

Побудувати повноцінну українську національну школу без родини неможливо. Сімейне виховання не може бути відокремлено від суспільного виховання, воно має орієнтуватися на загальну національну стратегію виховання, пріоритетом якого є утвердження загальнолюдських цінностей, виховання громадянина-патріота.

У своїй виховній діяльності система освіти має спиратися на сім'ю, підвищувати її психолого-педагогічну культуру, активно впливати на взаємини між її членами. Тому що основи формування особистості, забезпечення умов її розвитку відбувається саме в родині. Сім'я є початком всього для дитини. Саме в родині відбувається соціалізація дитини, відбувається прищеплення моральних, на-

ціональних, суспільних, сімейних цінностей, формуються звички поведінки, перші стійкі враження про навколишній світ. В родині закладаються основи духовності дитини. Духовні сили об'єднують родину, обумовлюють життєздатність її. Засвоєння рідної мови, пісні, казки, рідної культури відбувається в родині.

Видатний педагог В. Сухомлинський наголошував, що у сім'ї «шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини-культурної особистості. Із сім'ї починається суспільне виховання. У сім'ї образно кажучи, закладаються коріння, з якої виростають потім і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави. На моральному здоров'ї сім'ї будується педагогічна мудрість школи» [5].

Той педагогічний потенціал, який має родина, повинна задіяти в своїй спільній діяльності і сім'я, і школа.

Життя кожної сім'ї – це частина життя країни. На родині лежить історична місія виховання підростаючого покоління. Саме вона є найважливішим інститутом виховання людини. «В кінцевому наслідку сім'я – джерело продовження життя нації, морально-духовного і фізичного. І саме звідси йде переконання, що станом сім'ї визначається і стан суспільства» [1, с. 332].

Розвиток цілісної особистості, яка б могла свідомо ставитися до навколишнього світу, орієнтуватися на загальнолюдські і національні цінності – предмет уваги не тільки школи, родини, але і психологів, соціологів, політиків. Питанням самоідентичності нації, збереження для прийдешніх поколінь мови, духовності, культури, національної самосвідомості мають опікуватися всі ланки суспільства. Кожна країна будує свою освітню систему виходячи із традицій, національних інтересів. Щоб не втратити своєї національної самоідентичності, не спустошити себе духовно, українська освіта має подбати про виховання майбутнього державотворця. І саме національне виховання є чинником етнокультурного збереження української спільноти.

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. – Дрогобич: Коло, 2006. – 608 с. 2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). – К.: 1994. 3. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 // Дошкільне виховання. – 2002. – № 7. 4. Сележан Й. Основи національного виховання. / Й. Ю. Сележан – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 306 с. 5. Сухомлинський В. Вибрані твори. У 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 440–446. 6. Філіпчук Г. Громадянське суспільство: освіта, етнокультура, етнополітика / Г. Філіпчук – Чернівці: Зелена Буковина, 2001. – 488 с.

Тетяна Шептицька

Держава у творенні та реформуванні українського культурного простору

У статті розглядаються проблеми взаємозв'язку та взаємозалежності культури і держави. Аналізуються досвід реформування культурного простору в країнах-сусідах та наявне в Україні законодавство у галузі культури. Визначаються пріоритетні напрямки української культурної політики на сучасному етапі.

The problems of intercommunication and interdependence of culture and state are examined in the article. The experience of reformation of cultural space in neighbor countries as well as the actual Ukraine legislation in cultural sphere is analyzed. The priority directions of the Ukrainian cultural policy on the modern stage are also determined.

Культура є одним із найважливіших чинників формування духовно зрілої особистості, індивідуума, який не лише здатний до самостійного мислення й діяння, але й так само включений у розгалужену мережу зв'язків всередині власної національної спільноти, відчуває глибоку співпричетність до її сьогодення та майбуття, усвідомлено робить вибір щодо напрямку її розвитку. Відтак, культура стає також і промовистим показником інтелектуального, морального, соціального стану цілого суспільства, його здатності до самоорефлексії, самоорганізації та модернізації. Як певна сукупність цінностей, символів, ідеалів, прагнень та надбань, витворених нацією упродовж усього часу існування, культура, поза сумнівом, впливає на економічний поступ держави (через якісне удосконалення людського потенціалу), її авторитет на міжнародній арені (через інтенсивний культурообмін та пропагування своєї духовної спадщини) та, зрештою, на її опірність можливим або реальним зовнішнім загрозам (через підвищення рівня національної самосвідомості громадян).

Дискусії про взаємозв'язок та взаємозалежність культури і держави точаться в українській гуманітаристиці здавна. На їхній перебіг та вихідні позиції учасників, безперечно, впливали ті історичні та суспільно-політичні обставини, в яких були змушені існувати, творити й оборонятись українці. Зрозуміло, що за умов відсутності упродовж

тривалого часу власного окремишнього державного утворення, найгостріше поставало питання про збереження української культури та активізацію її інтегративної, націєтворчої та інформативної функцій [1]. Так, відомий психолог, соціолог і громадський діяч, Володимир Янів, наполягав на визначальній ролі культури у державобудівництві. Він твердив, що «недержавний* народ мусить докласти всіх зусиль, щоб постійно розвивати свою культуру, і то не тільки тому, що втрата культури є однозначна за загальною логікою, але й тому, що держава може постати тільки на відповідно високому рівні культури» [11, с. 9]. На його щире переконання, досягнення цього високого рівня можливе тільки за умов ґрунтового знання творчої спадщини минулого, розуміння самобутності й неповторності українських культурних надбань, пізнання чужоземних здобутків та диференційованого їх засвоєння. Передача, трансляція нагромадженого соціального досвіду (від традицій харчування, способів зодягання і поведінки до правових взаємовідносин), формування у людини певних ціннісних орієнтацій і моральних установок, плекання україноцентричного погляду на світ, на думку ученого, сприятиме зміцненню патріотичних почуттів і зберігатиме від асиміляції та маргіналізації.

Постання на початку 1990-х незалежної України закономірно зумовило вихід культурологічних досліджень на

* Виділення автора. – Т.Ш.